

I BRUNKOLETS LAND

Förstörelse genom brunkolsbrytning i regionen Lausitz

Tyskland är världsmästare när det gäller förbränning av det bränsle som är mest skadligt för klimatet: Här bryts varje år 180 miljoner ton brunkol och förbränns i kraftverk. Denna broschyr ska demonstrera följderna av brunkolsbrytningen och tar som exempel regionen Lausitz, där gruvorna och kraftverken sedan 2001 bedrivs av svenska VATTENFALL.

SÅR | LANDSKAPET

Under de gångna etthundra åren har i regionen Lausitz* 136 byar med mer än 30 000 invånare förflyttats helt eller delvis för att göra plats för brunkolsdagbrott. Stora delar av regionen har redan schaktats upp och blivit tömda på all bebyggelse. Efter Tysklands återförening år 1990 övertogs fem dagbrott av VATTENFALL som fortsatte driften över en lång tid. Ansvaret för saneringen av alla andra markytor ligger hos de tyska skattebetalarna (se kartan sidan 10).

VATTENFALL planerar för ytterligare fem brytningsområden, där företaget vill omvandla brunkol till el i nuvarande storleksordning till minst 2050. För detta ändamål måste ytterligare 3400 personer omflyttas under de närmaste åren.

* Lausitz är en region i sydöstra Tyskland och i Polen. I Tysklands delstater Brandenburg och Sachsen lever minoritetsfolket sorber respektive wender. Det minsta av de slaviska folkslagen har kunnat bevara sin kultur och sitt språk ända till idag. Begreppet „Lausitz“ härstammar från sorbiskan och betyder „träsk“ eller „våtmark“. Sorbernas hembygd har fått skyddad status i delstaterna Brandenburgs och Sachsens respektive konstitutioner. Trots detta faktum har hittills ingen domstol hindrat förstörelsen av många hundra år gamla byar för brunkolsbrytning.

Rykande skorsten

Det man ser här är vattnet som kondenserar. I Lausitz förångas varje år omkring 90 miljoner kubikmeter i de tre kraftverk som drivs av VATTENFALL. Vad man inte ser: även klimatgasen koldioxid lämnar via kyltornet kraftverket. Varje förbränt ton brunkol genererar ett ton CO₂. Det är mer än ett kilo per kilowattimme el, dvs. mer än hos alla andra typer av bränsle och nästan tre gånger så mycket som i ett naturgaskraftverk. Lika osynligt lämnar findamm, svavel och till och med kvicksilver kyltornet. De föreskrivna gränsvärdena beaktas (så vitt vi kan kontrollera det) men de absoluta kvantiteterna är avsevärda och sprids över stora ytor i atmosfären (se sidan 10). På parkeringen varnas bilisterna med en skylt för „lacksador genom emissioner från kyltornet“.

OVANFÖR KOLET LEVER MÄNNISKAN

En hotad kultur

År 1294 omnämns kyrkan i Atterwasch för första gången skriftligt och tillhör därmed de äldsta i regionen Niederlausitz. Kyrkan har klarat sig oskadd genom samtliga krig och katastrofer under dessa århundraden. Om dagbrottet Jänschwalde-Nord genomförs som av VATTENFALL planerat måste den rivas. Den mest sannolika tekniska lösningen: kyrkan sprängs. I det likaså hotade Kerkwitz finns motstycket: en av de yngsta kyrkorna i Lausitz och den första som år 1952 överhuvudtaget byggdes i det inte särskilt kyrkvänliga DDR. På en banderoll framför kyrkan har församlingen numera skrivit: „Framtid, inte brunkol“.

I byarna i Lausitz finns ett rikt kulturellt liv. Aktiva föreningar upprätthåller regionala traditioner och ordnar fester som till exempel byn Kerkwitz 555-årsfirande år 2012. På bilden visar byns ungdomar hur man reser en pingststång. Byarna Rohne, Mühlrose och Mulkwitz vars existens hotas av dagbrottet Nochten II tillhör ett av kärnområdena i den sorbiska bygden. .

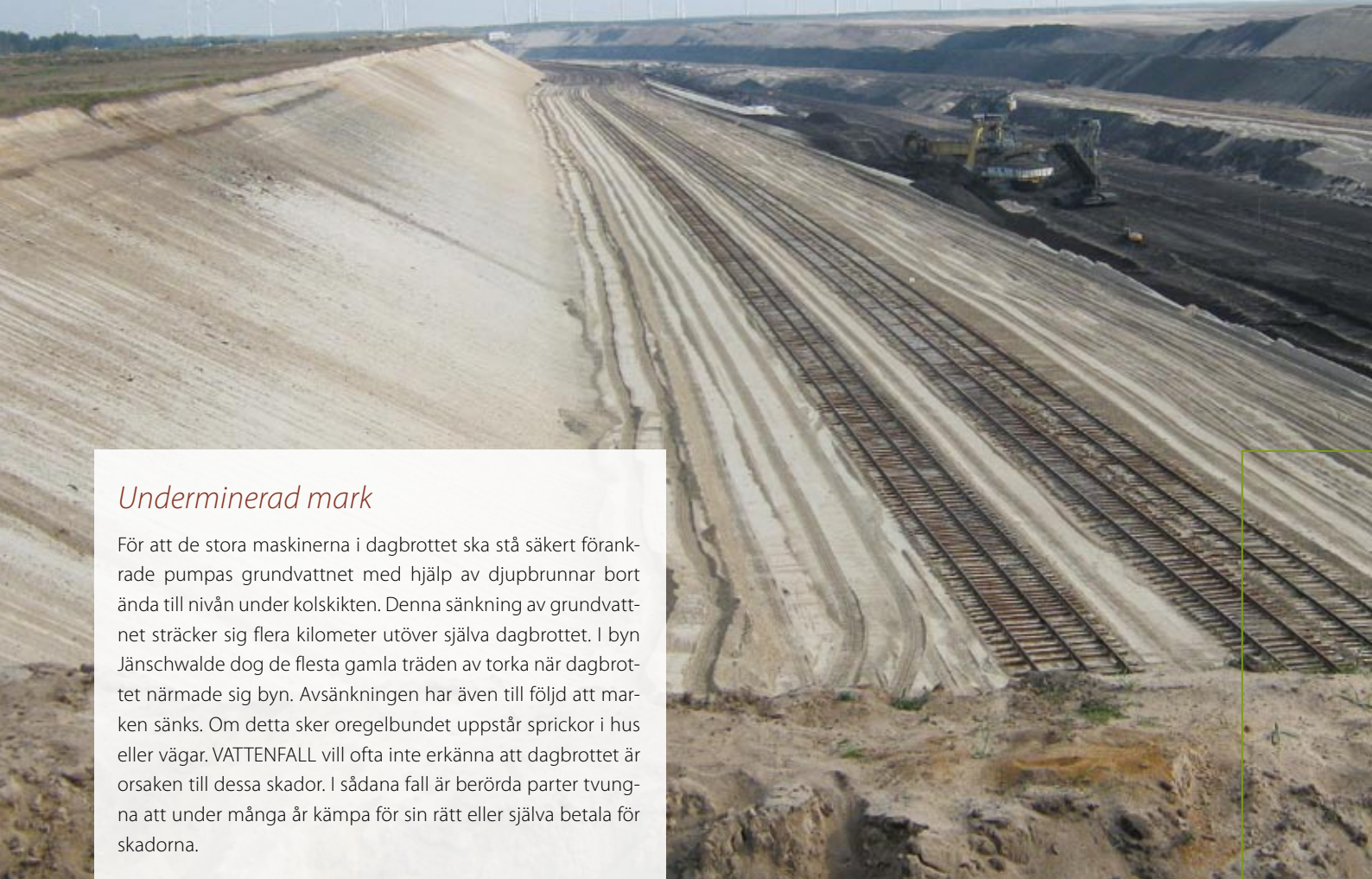
Farfar och barnbarn gemensamt mot dagbrottet

I Johannes Kapelles ögon är byn Proschim hans självklara hembygd. Här har 77-åringen sett sina tre barn växa upp och han är stolt över sina fem barnbarn. Men nu måste han lämna sitt hus och sin mark. Vägrar han kan hans egendomar bli tvångsexproprierade. Tyska politiker vill nämligen skänka kolet i marken under hans hem till svenska VATTENFALL. Hans barnbarn Darena Kapelle vill heller inte förlora sin hemby. Sommaren 2013 har de två gemensamt med miljöorganisationer över hela Tyskland samlat in sammanlagt 120 000 underskrifter för byn Proschims räddning. Men varken VATTENFALL eller delstatsregeringen är beredda att kompromissa. De vill elda upp Proschim-bornas hembygd.

Hem under hot

Sylvia Kruse har skaffat sig ett hem i Kerkwitz. Redan under DDR-tiden fanns det planer på att utplåna byn med grävmaskiner. Men efter Tysklands återförening lovade Brandenburgs regeringschef Stolpe att grannorten Horno skulle bli den sista byn som offrades för dagbrottet. Dagbrotten skulle sluta före Kerkwitz. Människorna trodde på politikernas löften och började att bygga nya hus igen. Antalet invånare växte för att folk från grannstaden Guben flyttade till byn, bland dessa Sylvia Kruse och hennes familj. Sedan, i september 2007 kungjorde VATTENFALL och delstatsregeringen i en presskonferens sin avsikt att offra Kerkwitz och grannbyarna Grabko och Atterwasch för att starta ett nytt dagbrottsprojekt.

Underminerad mark

För att de stora maskinerna i dagbrottet ska stå säkert förankrade pumpas grundvattnet med hjälp av djupbrunnar bort ända till nivån under kolskikten. Denna sänkning av grundvattnet sträcker sig flera kilometer utöver själva dagbrottet. I byn Jänschwalde dog de flesta gamla träden av torka när dagbrottet närmade sig byn. Avsänkningen har även till följd att marken sänks. Om detta sker oregelbundet uppstår sprickor i hus eller vägar. VATTENFALL vill ofta inte erkänna att dagbrottet är orsaken till dessa skador. I sådana fall är berörda parter tvungna att under många år kämpa för sin rätt eller själva betala för skadorna.

ETT LANDSKAP I RÖRELSE

Dagbrottslandskap norr om staden Hoyerswerda

På en markyta som hade schaktats upp under DDR-tiden kom plötsligt i oktober 2010 en hel kvadratkilometer mark i rörelse samtidigt. Jordmassorna gled ner i den närbelägna dagbrottssjön. Flodvågen som uppstod drog med sig en hel fårflod på andra sidan sjön. Fem lastbilar sjönk delvis ner i sanden som hade blivit flytande och har ända tills idag inte kunnat bärgas. En av förarna fick räddas med helikopter från bilens tak. Detta var den mest omfattande av ett stort antal markrörelser under senare år i Lausitz. I förebyggande syfte spärrades efter denna händelse flera hundra kvadratkilometer av landskapet av myndigheterna. Ända till idag har bara en liten del av området kunnat öppnas igen för allmänheten. Faran är som mest överhängande när grundvattennivån börjar stiga igen i den återställda marken flera årtionden efter kolbrytningen. VATTENFALL bedyrar att företagets nya dagbrott ska vara säkra. Det finns ingen möjlighet att pröva detta förrän om femtio år. Vem kommer att få stå för skadorna då om VATTENFALLS löften visar sig vara felaktiga?

Bruna vattendrag

Bortsett från risken för markrörelser hör kemiska förändringar i grundvattnet till de långvariga skadorna efter koldagbrotten. Svavelmineraller som kommer i kontakt med syre vid schaktning frisätter sulfater och järn. Järnslam täcker vattendragens bottnar med en livsfientlig beläggning och täpper igen fiskarnas gälar. Slammet är förmöget att förinta nästan allt liv i ett vattendrag. Det rödbruna slammet hotar värdefulla naturskyddsområden och därmed turismen i Lausitz. Vattnets osynliga försaltning med sulfater sträcker sig däremot ända till Berlin och därutöver. Det uppskattas att enbart dagbrotten som uppstått före 1989 kommer att belasta vattendragen för minst etthundra år framåt.

STJÄRNMARSCH MOT KOLPLANER

Varje år i januari demonstrerar invånarna i byarna Atterwasch, Kerkwitz och Grabko liksom de nära belägna byarna mot det av VATTENFALL planerade dagbrottet Jänschwalde-Nord. Under senare år har antalet deltagare växt kontinuerligt.

Investeringar för framtiden

Byarna som hotas av kolavverkningen åstadkommer redan idag vad den tyska politiken har föresatt sig för framtiden: en hållbar energiförsörjning. Redan 1997 tillhörde Proschim med fyra vindkraftverk till pionjärerna i Lausitz. Idag driver företagsammanslutningen som har sin sats här anläggningar för biogas och solenergi.

En liknande situation finns i byn Atterwasch där det sedan 2010 produceras mera el än det förbrukas – från hållbara källor. På initiativ av solenergi kooperativet Lausitz och GRÜNE LIGA (ett nätverk för ekologiska rörelser) investerar människor från hela Tyskland i byn Kerkwitz framtid. På taket till ortens brandstation invigdes i oktober 2010 en solcellsanläggning från kooperativet.

Kaxig present

När den svenska kronprinsessan Victoria år 2010 gifte sig med Daniel Westling fick hon ett äppelträd i present av miljöaktivister. Kyrkoherden Mathias Berndt (till höger) och René Schuster från GRÜNE LIGA (till vänster) planterade trädet i prästgårdens trädgård i Atterwasch. Kommer Sveriges statsföretag VATTENFALL att såga ner prinsessans träd?

Politikerna argumenterar för brunkolsdagbrott med att hållbar energi än så länge inte kan säkra energiförsörjningen. Men samtidigt ska produktionen av hållbar energi offras för dagbrotten.

FAKTA OM KOL

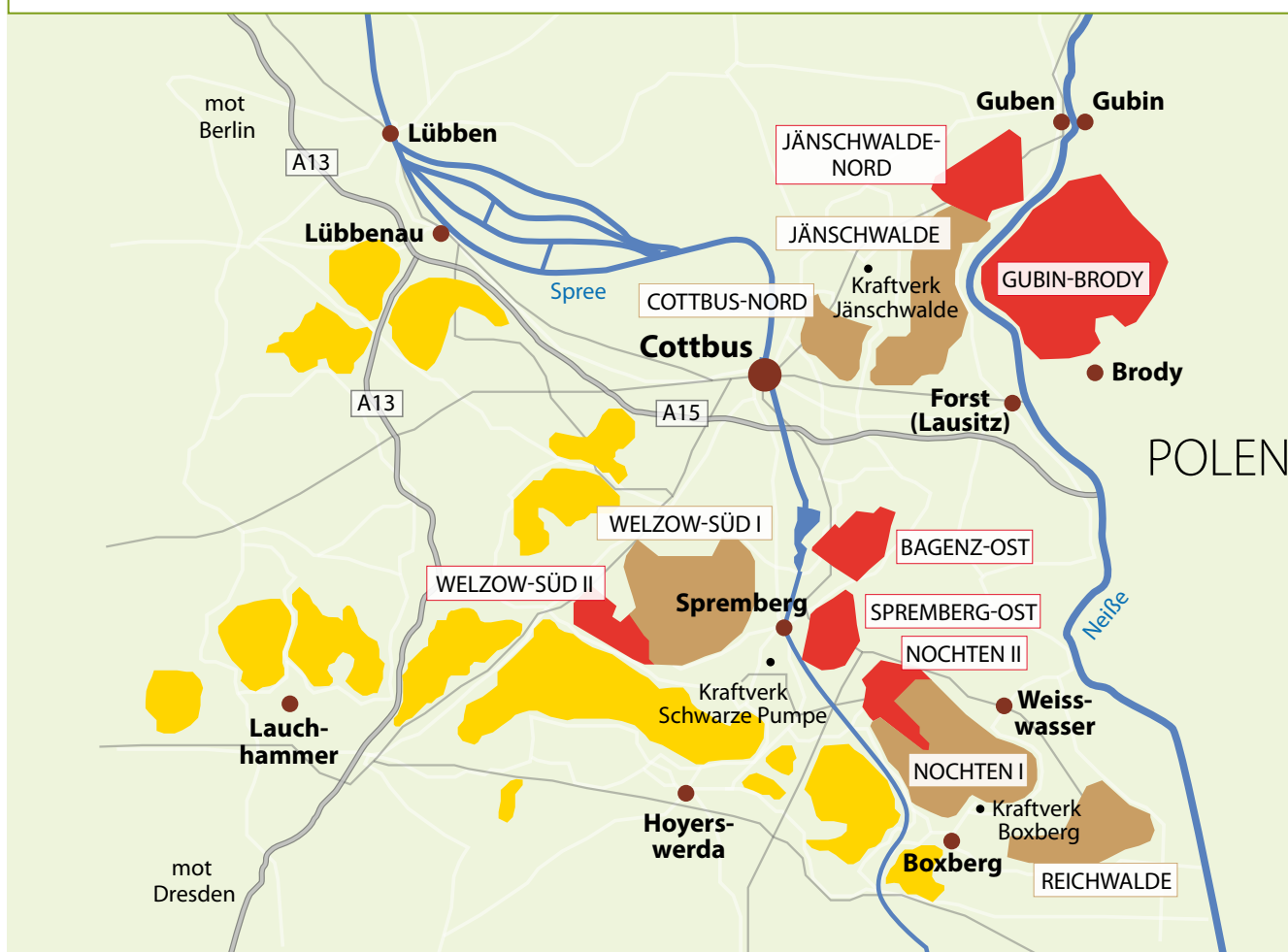
Brunkolsdagbrott i Lausitz:

- **JÄNSCHWALDE**
3 000 megawatt, 23 till 26 miljoner ton CO₂
505 kilo kvicksilver per år
- **BOXBERG**
2 570 megawatt, 19 till 21 miljoner ton CO₂
235 kilo kvicksilver per år
- **SCHWARZE PUMPE**
1 600 megawatt, 10 till 12 miljoner ton CO₂
228 kilo kvicksilver per år

Brunkolsdagbrott i Lausitz:

- nerlagt
- i drift
- planerat

Utsläppen är beroende av kraftverkens nyttjandegrad och varierar därför något. Uppgifter om kvicksilver för 2012 enligt Zeschmar-Lahl (2014) „Kvicksilveremissionen från kolkraftverk i Tyskland – teknikens utvecklingsnivå för minskning av emissioner“.

Dagbrott i drift:

Brytning av brunkol i Lausitz: omkring 60 miljoner ton årligen i dagbrotten

- **COTTBUS-NORD** (brytningen upphör år 2015)
- **JÄNSCHWALDE**
- **NOCHTEN I**
- **REICHWALDE**
- **WELZOW-SÜD I**

Dessa brytningsområden nyttjade av VATTENFALL täcker tillsammans mer än 200 kvadratkilometer. Här finns tillstånd för brytning av mer än en miljard ton brunkol.

Planerade dagbrott:

- **WELZOW-SÜD II:** omkring 205 miljoner ton kol, 19 kvadratkilometer, 810 omflyttningar (Proschim, Welzow, Lindenfeld)
- **NOCHTEN II:** 300 miljoner ton kol, 12 kvadratkilometer, 1700 omflyttningar (Rohne, Mulkwitz, Mühlrose, delar av Schleife),
- **JÄNSCHWALDE-NORD:** omkring 250 miljoner ton kol, 31 kvadratkilometer, 900 omflyttningar (Grabko, Kerkwitz, Atterwasch),
- **BAGENZ-OST:** (projektering inte påbörjad) omkring 230 miljoner ton kol, 21 kvadratkilometer
- **SPREMBERG-OST:** (projektering inte påbörjad) omkring 180 miljoner ton kol, 17 kvadratkilometer
- **GUBIN-BRODY (POLEN):** omkring 750 miljoner ton kol, 78 kvadratkilometer, omflyttning av 17 byar (Koperno, Kol. Grabice, Nowa Wioska, Grabice, Jazów, Luboszyce, Kozów, Witaszkowo, Sieńsk, Wierzchno, Koło, Jasienica, Grodziszczce, Datyń, Kumiąłowice, Węgliny und Wielotów)

Massiv marknadsföring

Gruvföretaget betalar för massiva reklaminsatser för energislaget brunkol. Med 160 stora affischer som den på bilden bredvid, men också med storformatsannonser i samtliga av regionens dagstidningar försökte VATTENFALL till exempel våren 2014 att framställa dagbrott som enda chansen för regionen Lausitz. Sådana kampanjer dyker särskilt upp före val och inför beslut som har bäring för brunkolsbrytningen. På så sätt manipulerar företaget politiska processer i de tyska förbundsstaterna Brandenburg och Sachsen till förmån för fortsatt energiutvinning ur brunkol. Dagbrottskritikerna har aldrig haft möjligheten till reklam i en sådan omfattning.

Ur syn, ur sinn?

Under senare år har det funnits envisa rykten att VATTENFALL vill sälja kolbrytningen i Lausitz igen. Sedan 2013 förnekar företaget inte längre sin avsikt. Genom att sälja skulle VATTENFALL kunna förbättra sin officiella klimatbilans utan att ett enda gram CO₂ mindre släpptes ut. Föreningar skulle i så fall andra ta hand om. En omstrukturering som syftar till ett mera hållbart nyttjande av energi ser annorlunda ut. Sverige får inte rygga för ansvaret utan måste gemensamt med människorna i Lausitz gestalta en stegvis avveckling av brunkolsbrytning.

Utgivare:

GRÜNE LIGA
Bundeskontaktstelle Braunkohle
Umweltgruppe Cottbus
Straße der Jugend 94
D-03046 Cottbus

GRÜNE Netzwerk
LIGA Ökologischer
Bewegungen

Donationer:

Umweltgruppe Cottbus
GLS Bank
BIC: GENODEM1GLS
IBAN: DE17 4306 0967 1145 3769 00
Kennwort: "Lausitzer Kohle"

www.kein-tagebau.de
umweltgruppe@kein-tagebau.de

Augusti 2014